

УДК 33:631

Ю. В. Золотницька,
к. е. н., Відділ ринків та продовольчої безпеки, Інститут ринків і конкуренції,
Варшавський економічний університет SGH, м. Варшава, Польща
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9278-0707>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.8.89

СИСТЕМА ДОРАДНИЦТВА ТА ЦЕНТРИ ПІДТРИМКИ СІМЕЙНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Y. Zolotnytska,
PhD in Economics, Food Safety Market Unit, Institute of Markets and Competition,
SGH Warsaw School of Economics, Poland

FARM ADVISORY SYSTEM AND SUPPORT CENTERS FOR FAMILY FARMS

Стаття розкриває ключові аспекти функціонування системи дорадництва у діяльності сімейних фермерських господарств в Україні. Встановлено ключові проблеми функціонування системи дорадництва: недостатня кількість кваліфікованих дорадників, обмежене фінансування дорадчих служб, відсутність єдиної координаційної структури. Аналіз структури джерел надходження фінансових ресурсів до центрів підтримки фермерства за 2021—2023 роки показав зменшення частки державного фінансування та партнерства з агробізнесом, та зростання частки міжнародних грантів та приватних інвестицій. Проведена порівняльна оцінка розвитку системи дорадництва в Україні та розвинутих країнах довела важливість інтеграції дорадчих служб у державну політику підтримки сільського господарства, активного залучення цифрових технологій та розширення співпраці між державними та приватними консультантами. Встановлено, що імплементація зарубіжного досвіду у системі сільськогосподарського дорадництва повинна ґрунтуватися на розширенні державного фінансування, доступності та цифровізації дорадчих послуг, посиленні міжнародної співпраці. Розширення мережі дорадчих центрів у регіонах сприятиме доступності цих послуг для фермерів. Впровадження державних грантових програм сприятиме підвищенню рівня кваліфікації дорадників. Підтримка співпраці між дорадчими службами та сільськогосподарськими кооперативами може мати ефект економії використання ресурсів. Запровадження цифрових платформ для дистанційного навчання та консультацій фермерів; використання мобільних додатків для моніторингу сільськогосподарської діяльності сприятиме оперативності та доступності дорадчих послуг. Впровадження подібних моделей в Україні сприятиме підвищенню ефективності дорадчої підтримки фермерства у цілому та сімейного фермерства, зокрема.

The article reveals key aspects of the functioning of the farm advisory system in the activities of family farms in Ukraine. Key problems of the functioning of the farm advisory system are identified: insufficient number of qualified advisors, limited financing of advisory services, lack of a unified coordination structure. Analysis of the structure of sources of financial resources to farming support centers for 2021—2023 showed a decrease in the share of state funding and partnerships with agribusiness, and an increase in the share of international grants and private investments. Advisory services have been proven to be an important element in supporting family farming. A comparative assessment of the development of the farm advisory system in Ukraine and developed countries proved the importance of integrating advisory services into the state policy of supporting agriculture, actively involving digital technologies, and expanding cooperation between state and private consultants. It has been established that the implementation of foreign experience into the agricultural advisory system of Ukraine should be based on expanding state funding, accessibility and digitalization of advisory services, and strengthening international cooperation. Expanding the network of advisory

centers in the regions will contribute to the accessibility of these services for farmers. The introduction of state grant programs will help improve the qualification level of advisors. Supporting cooperation between advisory services and agricultural cooperatives can have the effect of saving resources. The introduction of digital platforms for distance learning and farmer consultations; the use of mobile applications for monitoring agricultural activities will contribute to the efficiency and accessibility of farm advisory services. The integration of artificial intelligence and big data to analyze field conditions, predict yields, and automate advisory services will help improve the efficiency of farmers. The introduction of similar models in Ukraine will help increase the effectiveness of advisory support for farming in general and family farming in particular.

Ключові слова: система дорадництва, сільськогосподарське дорадництво, дорадчі служби, центри підтримки фермерства, сімейне фермерство, Україна.

Key words: farm advisory system, agricultural extension, advisory services, farming support centers, family farming, Ukraine .

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Сільськогосподарське дорадництво відіграє ключову роль у розвитку сімейного фермерства, забезпечуючи фермерів необхідними знаннями та навичками для ефективного ведення господарства. Воно допомагає інтегрувати наукові досягнення у практичну діяльність фермерів, підвищуючи їхню продуктивність і конкурентоспроможність. Дорадчі служби сприяють поширенню інноваційних технологій, раціональному використанню ресурсів, а також адаптації фермерів до змін у ринкових умовах.

Практика показала, що найвищого рівня розвитку сільського господарства було досягнуто в тих країнах, де відносно рано було розпочато створення сільськогосподарських дорадчих установ, які тісно співпрацювали з сільськогосподарською наукою або були складовою частиною сільськогосподарських університетів (Японія — 1893 р., США — 1914 р., Велика Британія — 1946 р.) [10]. Потік наукової та практичної інформації від дорадчих служб до фермерів і навпаки має надзвичайне значення у процесі соціально-економічного розвитку сільських територій та зміцненні людських ресурсів у сільському господарстві [11].

Сімейні фермери, які отримують дорадчу підтримку, мають можливість покращити ефективність управління своїм господарством, оптимізувати виробничі процеси та знайти нові ринки збуту. Окрім цього, дорадництво допомагає у розробці бізнес-планів, залученні фінансових ресурсів та впровадженні сталих екологічних практик. У довгостроковій перспективі це сприяє зміцненню економічної ста-

більності фермерських господарств та розвитку аграрного сектору загалом [1].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження аспектів впровадження та розвитку системи дорадництва у аграрний сектор України у центрі уваги відомих вітчизняних науковців. Доведено, що ефективний розвиток дорадчої системи є ключовим фактором для підтримки сімейного фермерства, підвищення продуктивності агросектору та забезпечення сталого сільського розвитку (Грановська, В., Гулевець О., Довгань Л., Довгань Ю., Клочан В., Кононенко, Л., Корінець Р., Кропивко М., Лупенко Ю., Савченко В. та інші) [12; 13; 14; 15; 20]. Проте в контексті сучасних викликів питання розвитку системи дорадництва та центрів підтримки сімейних фермерських господарств потребують подальших досліджень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою дослідження є окреслення ключових напрямів реформування системи дорадництва в Україні базуючись на порівняльній оцінці реалізації вітчизняних та зарубіжних дорадчих послуг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Домінуючою формою сільськогосподарського дорадництва у світі є державне (публічне) дорадництво, в якому дорадчі послуги надаються та фінансуються урядовими організаціями. У 2003 р. для підтримки розвитку фермерства країнами Європейського Союзу було ство-

рено єдину дорадчу систему (Farm advisory system — FAS), яка динамічно розвивається [2; 5]. В економічно розвинутих країнах домінує системне дорадництво, яке є частиною системи сільськогосподарських знань та інформації, що являє собою сукупність взаємопов'язаних установ, організацій та суб'єктів господарювання, які беруть участь у процесах планування, генерування, обробки, зберігання, передачі, обміну, використання та модернізації сільськогосподарських знань [7, с. 23].

Організаційно-правова розбудова сільськогосподарського дорадництва в Україні базується на низці законодавчих актів, які регулюють діяльність дорадчих служб та визначають їхні функції, структуру та взаємодію з іншими суб'єктами аграрного сектору [16; 18; 19].

В таблиці 1 наведено перелік основних консультаційних напрямів сільськогосподарських дорадчих служб та їх вплив на ефективність фермерства. Технологічні консультації сприяють модернізації виробничих процесів та підвищенню врожайності. Фінансова підтримка дозволяє фермерам ефективно використовувати доступні державні та приватні ресурси. Маркетинг та збут допомагають у розширенні ринків та покращенні конкурентоспроможності продукції. Юридичні консультації мінімізують правові ризики та спрощують процеси ведення фермерського бізнесу. Екологічні консультації сприяють сталому розвитку сільського господарства. Освітні програми забезпечують довгостроковий розвиток фермерства через підвищення знань та навичок.

Комплексний підхід дорадчих служб до підтримки фермерів дозволяє підвищити ефективність аграрного сектору, покращити фінансову стабільність господарств і сприяти сталому розвитку сільського господарства в Україні. Державні дорадчі служби є ключовим елементом підтримки сімейного фермерства та аграрного сектору загалом. Вони створені на базі науково-дослідних установ, аграрних університетів, регіональних центрів розвитку сільського

Таблиця 1. Основні послуги дорадчих служб в Україні

Напрямок консультацій	Основні послуги	Вплив на ефективність фермерства
Технологічні консультації	Впровадження сучасних агротехнологій, оптимізація виробничих процесів	Збільшення врожайності, покращення якості продукції
Фінансова підтримка	Допомога в отриманні субсидій, грантів, кредитів	Зниження фінансових ризиків, розширення виробництва
Маркетинг та збут	Аналіз ринків, пошук каналів збуту, брендинг продукції	Розширення ринкових можливостей, підвищення прибутку
Юридичні консультації	Реєстрація господарств, оформлення земельних прав, податкові пільги	Зменшення бюрократичних труднощів, захист прав фермерів
Екологічні консультації	Впровадження сталого землеробства, сертифікація органічної продукції	Покращення екологічної стійкості господарств, доступ до експортних ринків
Освітні програми	Організація тренінгів, семінарів, навчальних курсів	Підвищення кваліфікації фермерів, впровадження інновацій

Джерело: узагальнено на основі [15, с. 106—110; 13, с. 52—59].

господарства та інших державних організацій.

На рисунку 1 зображено структуру та функції державних дорадчих служб, які є важливим елементом підтримки сімейного фермерства та аграрного сектору в Україні. Ключовими функціями дорадчих служб є: надання інформаційно-консультаційних послуг; розроб-

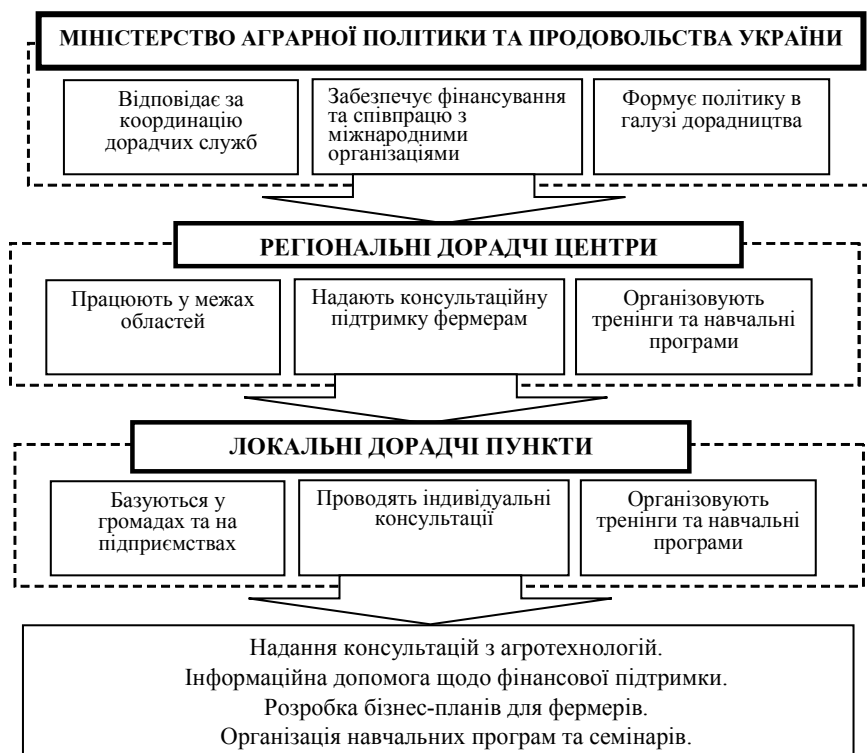

Рис. 1. Структура та функції державних дорадчих служб в Україні

Джерело: складено на основі [16; 20].

Рис. 2. Основні функції центрів підтримки сімейного фермерства

Джерело: складено на основі [15; 20].

ка навчальних програм та проведення семінарів; підтримка у впровадженні сучасних агротехнологій; допомога у залученні державного фінансування та грантів; сприяння кооперації між фермерами та агропідприємствами.

Центральна координація відбувається на рівні Міністерства аграрної політики та продовольства України, яке інтегрує діяльність усіх державних дорадчих служб. Воно є основним органом, що забезпечує стратегічне управління та підтримку аграрного сектору. Регіональні дорадчі центри працюють у межах областей. Вони надають консультаційну допомогу фермерам, організовують навчання та сприяють впровадженню сучасних агротехнологій.

Локальні дорадчі пункти розташовані на базі громад та сільськогосподарських підприємств. Вони забезпечують індивідуальні консультації фермерам, допомагають у вирішенні місцевих проблем та сприяють розвитку кооперації. Джерелами фінансування дорадчих служб можуть бути: державний бюджет, регіональні програми розвитку сільського господарства, гранти від міжнародних організацій (Світовий банк, ЄС, FAO), співпраця з приватними інвесторами та агробізнесом [21].

Міжнародні консультаційні організації, які приймають участь у дорадчому процесі, демонструють важливість міжнародної співпраці в розвитку аграрного сектору. До їх складу відносяться FAO (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН), яка оказує підтримку сталого розвитку сільського господарства; світовий банк, який оказує фінансування проєктів з розвитку аграрного дорадництва; USAID як програми підтримки малого агробізнесу та впровадження інновацій (до лютого 2025 р.); GIZ (Німецьке товариство міжнародного співробітництва) як освітні та консультаційні проєкти для фермерів. Ця взаємодія є ключовим фактором успішного розвитку аграрного сектору, оскільки вона дозволяє поєднувати ресурси та досвід різних сторін. Тобто, приватні компанії отримують підтримку,

фінансування та експертну допомогу від міжнародних організацій. Міжнародні організації співпрацюють з приватними компаніями для реалізації проєктів у сільському господарстві. Державні та приватні дорадчі служби відіграють важливу роль у розвитку аграрного сектору України. Поєднання державної підтримки з досвідом та фінансовими ресурсами міжнародних організацій сприяє вдосконаленню

дорадчої системи та підвищенню конкурентоспроможності фермерських господарств [21].

Наступною формою дорадництва є організація центрів підтримки сімейного фермерства, ключовими функціями яких є: юридичний супровід, фінансові консультації, розробка бізнес-планів та впровадження інноваційних технологій (рис. 2). Центри підтримки сімейного фермерства виконують важливу роль у розвитку аграрного сектору, забезпечуючи комплексний супровід фермерів на всіх етапах їхньої діяльності та розвиток малих і середніх сільськогосподарських підприємств. Поєднання юридичної, фінансової та технологічної підтримки сприяє підвищенню ефективності ведення сільського господарства та зміцненню економічної стабільності сімейних фермерських господарств.

Надання юридичних та фінансових консультацій здійснюється у вигляді допомоги у реєстрації фермерських господарств та оформленні прав власності на землю; консультації щодо податкових пільг, державних субсидій і програм фінансування; юридичної підтримки у вирішенні земельних спорів та дотриманні аграрного законодавства. Допомога у розробці бізнес-планів здійснюється у вигляді проведення аналізу ринку та визначення економічної доцільності ведення господарства; розробці стратегічних планів розвитку та пошук джерел фінансування; консультацій щодо оптимізації витрат та підвищення рентабельності виробництва [12].

Підтримка впровадження новітніх технологій у фермерські господарства здійснюється у вигляді ознайомлення фермерів з інноваційними агротехнологіями та сучасним обладнанням; допомоги у впровадженні цифрових рішень для моніторингу врожайності та управління господарством; проведенні практичних тренінгів і демонстрацій науково-дослідних аграрних майданчиків. Фінансування центрів підтримки фермерства здійснюється за рахунок різних джерел, які можна розділити на дві

основні категорії: державне фінансування та міжнародні грантові програми, а також приватні ініціативи та партнерство з агробізнесом.

Аналіз структури джерел надходження фінансових ресурсів до центрів підтримки фермерства за 2021—2023 роки показав зменшення частки державного фінансування, що свідчить про зростаючу роль альтернативних джерел фінансування (рис. 3).

Міжнародні гранти демонструють тенденцію до зростання, що свідчить про активну участь міжнародних організацій у підтримці фермерських господарств; приватні інвестиції збільшуються, що вказує на посилення зацікавленості бізнесу в аграрному секторі; партнерство з агробізнесом має тенденцію до скорочення, що може бути зумовлено економічними викликами та зміною пріоритетів агрокомпаній.

Ефективне функціонування системи дорадництва є важливим фактором для підтримки сімейних фермерських господарств. Проте існує ряд проблем, які перешкоджають розвитку цієї системи та знижують її ефективність (таблиця 2).

Однією з основних проблем є недостатня кількість кваліфікованих дорадників. В Україні спостерігається дефіцит фахівців, які мають необхідний рівень знань та досвіду для надання якісних консультацій фермерам. Відсутність належних програм підготовки та підвищення кваліфікації для дорадників ускладнює залучення молодих спеціалістів у цю сферу. Брак мотивації та низький рівень заробітної плати не стимулюють фахівців до роботи у дорадчих службах.

Наступною проблемою є обмежене фінансування дорадчих служб. Дорадчі служби часто не отримують достатнього державного фінансування, що ускладнює їхню діяльність. Відсутність стабільних механізмів підтримки на національному та регіональному рівнях призводить до нестачі ресурсів для ефективної роботи дорадчих центрів. Недостатня співпраця з міжнародними донорами та приватним сектором обмежує можливості дорадчих служб у розширенні своєї діяльності.

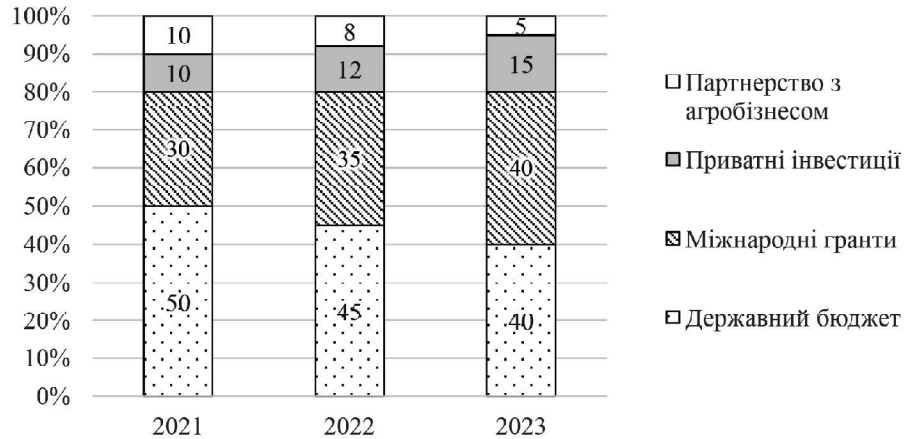

Рис. 3. Структура джерел фінансування центрів підтримки фермерства

Джерело: узагальнено на основі [17; 21].

Таблиця 2. Ключові проблеми дорадчої системи в Україні

Проблема	Опис
Недостатня кількість кваліфікованих дорадників	Брак фахівців із відповідними знаннями та досвідом, низький рівень заробітної плати, відсутність програм підготовки дорадників.
Обмежене фінансування дорадчих служб	Недостатня державна підтримка, нестача коштів для ефективного функціонування, відсутність альтернативних джерел фінансування.
Відсутність єдиної координаційної структури	Відсутність узгодженості між різними дорадчими службами, відсутність єдиного контролюючого органу та стандартів надання послуг.

Джерело: узагальнено на основі [13; 15; 20].

Не менш важливою проблемою є відсутність єдиної координаційної структури. В Україні відсутній єдиний координаційний центр, який би займався регулюванням діяльності дорадчих служб на державному рівні. Брак узгодженості між державними, регіональними та приватними дорадчими структурами призводить до дублювання функцій та неефективного використання ресурсів. Відсутність єдиних стандартів надання дорадчих послуг ускладнює контроль якості та оцінку ефективності роботи дорадчих служб.

Вирішення зазначених проблем потребує комплексного підходу, який включає покращення системи підготовки дорадників, збільшення державного фінансування та створення єдиної координаційної структури для підвищення ефективності дорадчих послуг у сільському господарстві.

Розвинені країни Європейського Союзу мають ефективні системи дорадництва, що сприяють підвищенню продуктивності аграрного сектору та стійкості фермерських господарств (рис. 4).

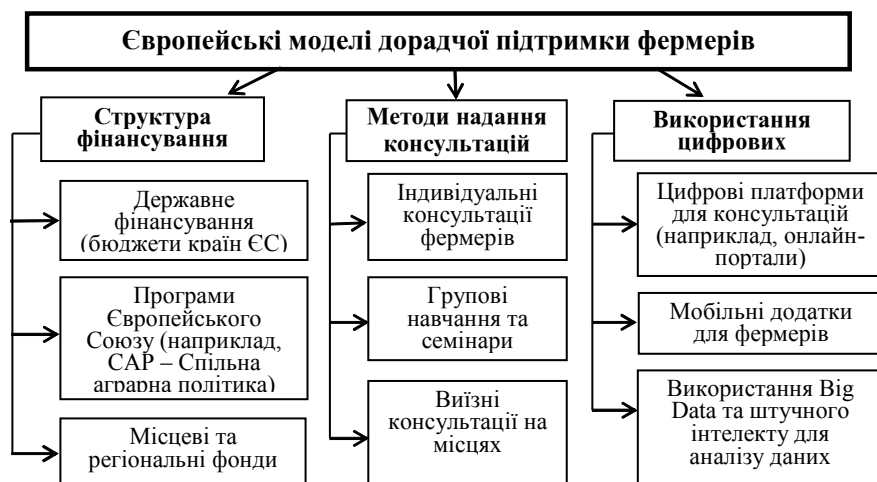

Рис. 4. Європейські моделі дорадчої підтримки фермерів

Джерело: складено на основі [1; 3; 4; 6; 8].

Фінансування дорадчих служб у країнах ЄС є багаторівневим і поєднує різні джерела. За формою державного фінансування уряди країн виділяють кошти для підтримки дорадчих послуг, особливо для малих і середніх фермерських господарств. Існують декілька Програм Європейського Союзу. Найбільш відома — Спільна аграрна політика (CAP), яка забезпечує фінансову підтримку дорадчих послуг через субсидії та гранти. Третьою формою є використання фінансів місцевих та регіональних фондів. У багатьох країнах діють регіональні програми, що сприяють адаптації дорадчих послуг до місцевих умов [4; 5].

Також різняться методи надання консультацій. Існують три основні методи дорадчої роботи: індивідуальні консультації, під час яких експерти надають персоналізовані поради фермерам щодо агротехнологій, фінансування, екологічних стандартів тощо; групові навчання та семінари, які спрямовані на підвищення кваліфікації фермерів через колективне навчання та обмін досвідом; виїзні консультації на місцях, які дозволяють фахівцям працювати безпосередньо у фермерських господарствах, адаптуючи рекомендації до конкретних умов [8].

Для вдосконалення дорадчої системи в Україні може бути корисним досвід розвинутих європейських країн, в тому числі Польщі. Функціонування дорадчих центрів у Нідерландах демонструє, що ця країна має одну з найефективніших систем аграрного дорадництва у світі, яка базується на тісній співпраці між університетами, державними установами та приватними консультантами. Основний акцент робиться на інноваціях та цифрових технологіях. У Франції дорадчі служби працюють у рамках

сільськогосподарських палат, які фінансуються як державою, так і самими фермерами. Значну роль відіграє підтримка фермерських кооперативів через дорадництво. У Польщі дорадчі служби активно підтримуються державою та ЄС. Основна увага приділяється підтримці малих та середніх фермерів, залученню їх до участі у спільних програмах та проєктах [1; 8; 9].

Однією із суттєвих переваг є те, що для надання консультацій використовуються цифрові технології. У Європі активно застосовуються циф-

рові платформи для надання дорадчих послуг. Це онлайн-консультації, мобільні додатки для фермерів, штучний інтелект для аналізу ґрунтів і прогнозування врожайності. Так, у Нідерландах розроблено інноваційні системи агромоніторингу, що дозволяють у реальному часі отримувати рекомендації щодо ведення господарства. У Франції та Польщі популярними є інтерактивні вебінари, онлайн-курси та цифрові платформи, які надають фермерам доступ до експертних знань без необхідності фізичного відвідування дорадчих центрів [10].

Останнім часом однією з найбільш ефективних форм дорадництва в країнах ЄС є використання цифрових технологій. Європейські країни активно впроваджують цифрові рішення для модернізації дорадчих служб. Цифрові платформи надають можливість отримувати консультації онлайн, що робить дорадчі послуги доступнішими. Мобільні додатки для фермерів дозволяють швидко отримувати рекомендації щодо сівоzmіни, удобрення, погодних умов тощо. Big Data та штучний інтелект допомагають аналізувати великі обсяги даних і прогнозувати розвиток аграрного сектору. Тобто, Європейська модель дорадчої підтримки фермерів базується на системному фінансуванні, поєднанні традиційних та цифрових методів консультування, а також активному використанні технологій. Інтеграція державних і приватних ініціатив дозволяє фермерам отримувати оперативні та якісні консультації. Використання цифрових рішень значно підвищує ефективність дорадчих служб, забезпечуючи доступність знань у віддалених регіонах [6].

Зміцнення співпраці між державними структурами, університетами та міжнародними організаціями можливе за: 1) наукового суп-

роводу дорадчих програм та підготовці кадрів, посилення ролі аграрних університетів; 2) залучення міжнародних організацій (FAO, ЄС, Світовий банк) для фінансування модернізації дорадництва; 3) розширення партнерства з приватними компаніями для впровадження сучасних агротехнологій та цифрових рішень у дорадчі програми.

Вважаємо, що розвиток дорадчої системи в Україні має ґрунтуватися на сучасних тенденціях цифровізації, міжнародного співробітництва та державної підтримки. Запровадження нових механізмів фінансування, використання технологій та активізація освітніх програм сприятимуть підвищенню ефективності дорадчих служб і забезпечать сталий розвиток аграрного сектору.

Перспективи реформування системи дорадництва в Україні повинні передбачати розширення державного фінансування, доступність та цифровізацію послуг, посилення міжнародної співпраці. Розширення мережі дорадчих центрів у регіонах сприятиме доступності цих послуг фермерам. Впровадження державних грантових програм сприятиме підвищенню рівня кваліфікації дорадників. Підтримка співпраці між дорадчими службами та сільськогосподарськими кооперативами може мати ефект економії використання ресурсів. Запровадження цифрових платформ для дистанційного навчання та консультацій фермерів; використання мобільних додатків для моніторингу сільськогосподарської діяльності сприятиме оперативності та доступності дорадчих послуг. Інтеграція штучного інтелекту та великих баз даних (Big Data) для аналізу стану полів, прогнозування врожайності та автоматизації дорадчих послуг сприятиме підвищенню ефективності діяльності фермерів.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Порівняльна оцінка розвитку системи дорадництва в Україні та розвинутих країнах дозволила окреслити наступні висновки. Підвищенню ефективності дорадчих служб сприятиме:

— імплементація та адаптація до українських реалій зарубіжного досвіду шляхом розширення використання цифрових платформ для надання консультацій фермерам, посилення співпраці між дорадчими службами, університетами та бізнесом для впровадження інновацій у фермерські господарства;

— активізація ролі держави та громад шляхом збільшення обсягів фінансування дорадництва за рахунок публічних та місцевих фінансів;

— популяризація залучення міжнародних фондів та грантів.

Такий підхід сприятиме модернізації фермерського дорадництва в Україні та забезпечить його відповідність сучасним викликам. Європейський досвід демонструє важливість інтеграції дорадчих служб у державну політику підтримки сільського господарства, активного залучення цифрових технологій та розширення співпраці між державними та приватними консультантами. Впровадження подібних моделей в Україні сприятиме підвищенню ефективності дорадчої підтримки фермерів.

Література:

1. Anderson, J.R., Feder, G. (2007). *Agricultural extension. Handbook of Agricultural Economics*, Volume 3. Edited by Robert Evenson and Prabhu Pingali, 2007 Elsevier B.V. DOI: 10.1016/S1574-0072(06)03044-1

2. EC (2003). Council Regulation (EC) No 1782/2003 of 29 September 2003 establishing common rules for direct support schemes under the common agricultural policy and establishing certain support schemes for farmers and amending Regulations (EEC). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2003/1782/oj>

3. EC (2005). Council Regulation (EC) No 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32005R1698>

4. EC (2011). Proposal for a regulation of European Parliament and of the Council on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). COM/2011/0627 final — 2011/0282 (COD). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2011%3A0627%3AFIN>

5. EC (2013). Regulation (EU) No 1306/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on the financing, management and monitoring of the common agricultural policy and repealing Council Regulations (EEC). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32013R1306>

6. EC (2024). Opinion of the European Committee of the Regions — The Future of the Common Agricultural Policy (own-initiative opinion). Official Journal of the European Union. EN, C series, C/2024/5363, 17.9.2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32024C05363>

lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023IR5512

7. Kania, J., Lesniak, L. (2013). Publiczne doradztwo rolnicze wobec wyzwan przyszlosci i oczekiwan mieszkancjw wsi. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie. Krakow. ISBN 978-83-63313-03-6. 286 s. URL: <https://ksow.pl/files/Bazy/Biblioteka/files/Publikacja-portal.pdf>

8. Kujawinski W., Metodyka doradztwa rolniczego, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie oddzial w Poznaniu, Poznan 2009. 212 s. <https://cdr.gov.pl/images/wydawnictwa/2009-METODYKA-DORADZTWA-ROLNICZEGO.pdf>

9. Sejm Rzeczpospolitej Polskiej. (2016). Ustawa z dnia 22 czerwca 2016 r. o zmianie ustawy o jednostkach doradztwa rolniczego (Dz.U. z 2016 r., poz. 1176). <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160001176>

10. Staniszewski, J. (2014). Doradztwo rolnicze, jako element instytucjonalnego otoczenia polskiej wsi. Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy, Article 7. S. 266—276. URL: <http://kpsw.edu.pl/pobierz/wydawnictwo/re7/staniszewski.pdf>

11. Swanson B.E. (1997): Strengthening research — extension — farmer linkages. [W:] Improving agricultural extension. A reference manual. Red. B.E. Swanson, R.P. Bentz, A.J. Sofranko. Chapter 19, 171—178, FAO, Rome, Italy.

12. Грановська, В., Кононенко, А., & Савченко, В. (2024). Функціонування дорадчих служб у контексті забезпечення сталого сільського розвитку. Економіка та суспільство, (69). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-111>

13. Гулевець, О. В. (2020). Роль сільськогосподарської дорадчої служби в агропромисловому комплексі України: особливості правового забезпечення. Юридична наука, 7(109), 52—59. <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-109-7.07>

14. Довгань, А. І., & Довгань, Ю. В. Роль сільськогосподарського дорадництва у досягненні цілей політики сталого розвитку. Інфраструктура ринку. 2018. № 25. С. 92—97. URL: <http://surl.li/tweqon>

15. Клочан, В. В. (2020). Досвід і проблеми формування сільськогосподарських дорадчих служб в Україні. Вісник аграрної науки Причорномор'я, 2 (49), 106—110. [https://www.mdau-tmku.ua/vestnik/Visnik_2009-2\(49\).pdf#page=106](https://www.mdau-tmku.ua/vestnik/Visnik_2009-2(49).pdf#page=106)

16. Про внесення змін до Закону України "Про сільськогосподарську дорадчу діяльність". Закон України № 2754-VI від 2 грудня 2010 року. (2010). Відомості Верховної Ради

України, 8, ст. 59. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2754-17>

17. Про державний бюджет України на 2025 рік. Закон України № 4059-IX від 19.11.2024. https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2025-770

18. Про затвердження положень про реєстри сільськогосподарських дорадчих служб, а також сільськогосподарських дорадників і експертів-дорадників. Кабінет Міністрів України. (2006). Постанова № 897 від 3 липня 2006 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897-2006-%D0%BF>

19. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність. Закон України № 1807-IV від 17 червня 2004 року. (2004). Відомості Верховної Ради України, 39, ст. 492. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15>

20. Сільськогосподарське дорадництво: проблеми, стратегія та шляхи розвитку: матеріали наук.-практ. конф., (Київ, 16 жовт. 2013 р.) / [ред. кол.: Р. Я. Корінець, Ю. О. Лупенко, М. Ф. Кропивко та ін.] -К.: ННЦ "ІАЕ", 2013. — 152 с.

21. Фінансові інструменти для бізнесу в Україні: Програми міжнародних фінансових організацій, українських банків та страхових компаній. (2024). Практичний посібник для підприємців. Переваги Ukraine Facility Pillar 2 (Ukraine Investment Framework). Вересень 2024. KSE. URL: <https://investportalua.com/wp-content/uploads/2024/09/upd-upd.-praktichnij-posibnik.pdf>

References:

1. Anderson, J.R., Feder, G. (2007), "Agricultural extension", Handbook of Agricultural Economics, Vol. 3. DOI: 10.1016/S1574-0072-(06)03044-1

2. EU (2003), "Council Regulation (EC) No 1782/2003 of 29 September 2003 establishing common rules for direct support schemes under the common agricultural policy and establishing certain support schemes for farmers and amending Regulations (EEC)", available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2003/1782/oj> (Accessed 25 March 2025).

3. EU (2005), "Council Regulation (EC) No 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD)", available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32005R1698> (Accessed 25 March 2025).

4. EU (2011), "Proposal for a regulation of European Parliament and of the Council on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD).

COM/2011/0627 final — 2011/0282 (COD)", available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2011%3A0627%3AFIN> (Accessed 25 March 2025).

5. EU (2013), "Regulation (EU) No 1306/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on the financing, management and monitoring of the common agricultural policy and repealing Council Regulations (EEC)", available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32013R1306> (Accessed 25 March 2025).

6. EU (2024), "Opinion of the European Committee of the Regions — The Future of the Common Agricultural Policy (own-initiative opinion). Official Journal of the European Union. EN, C series, C/2024/5363, 17.9.2024", available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023IR5512> (Accessed 25 March 2025).

7. Kania, J., Lesniak, L. (2013), *Publiczne doradztwo rolnicze wobec wyzwan przyszlosci i oczekiwani mieszkalcsw wsi* [Public agricultural advisory services in the face of future challenges and rural residents' expectations], Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Krakow, Poland, available at: <https://ksow.pl/files/Bazy/Biblioteka/files/Publikacja-portal.pdf> (Accessed 25 March 2025).

8. Kujawinski, W. (2009), *Metodyka doradztwa rolniczego* [Agricultural advisory services methodology], Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie oddzial w Poznaniu, Poznan, Poland, available at: <https://cdr.gov.pl/images/wydawnictwa/2009/2009-METODYKA-DORADZTWA-ROLNICZEGO.pdf> (Accessed 25 March 2025).

9. Sejm Rzeczpospolitej Polskiej. (2016), "Act of 22 June 2016 amending the Act on agricultural advisory units", available at: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=-WDU20160001176> (Accessed 25 March 2025).

10. Staniszewski, J. (2014), "Agricultural advisory services as an element of the institutional environment of the Polish countryside", *Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyzszej w Bydgoszczy*, vol. 7, pp. 266—276, available at: <http://kpsw.edu.pl/pobierz/wydawnictwo/re7/staniszewski.pdf> (Accessed 25 March 2025).

11. Swanson, B.E. (1997), "Strengthening research — extension — farmer linkages", *Improving agricultural extension. A reference manual*, Chapter 19, pp. 171—178, FAO, Rome, Italy.

12. Granovskaia, V., Kononenko, L., & Savchenko, V. (2024), "Functioning of advisory services in the context of ensuring sustainable rural

development", *Economy and Society*, vol. 69. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-111>

13. Gulevets, O. V. (2020), "The role of agricultural advisory services in the agro-industrial complex of Ukraine: features of legal support", *Legal science*, vol. 7 (109), pp. 52—59. <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-109-7.07>

14. Dovgan, L. I., & Dovgan, Y. V. (2018), "The role of agricultural advisory services in achieving sustainable development policy goals", *Market Infrastructure*, vol. 25, pp. 92—97, available at: <http://surl.li/tweqon> (Accessed 25 March 2025).

15. Klochan, V. V. (2020), "Experience and problems of forming agricultural advisory services in Ukraine", *Bulletin of the Black Sea Region Agricultural Science*, vol. 2 (49), pp. 106—110, available at: [https://www.mdau.mk.ua/vestnik/Visnik_2009-2\(49\).pdf#page=106](https://www.mdau.mk.ua/vestnik/Visnik_2009-2(49).pdf#page=106) (Accessed 25 March 2025).

16. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), *Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine "On Agricultural Advisory Activities"*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2754-17> (Accessed 25 March 2025).

17. Verkhovna Rada of Ukraine (2024), *Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2025"*, available at: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_-2025-770 (Accessed 25 March 2025).

18. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2006), *Resolution "On approval of the provisions on the registers of agricultural advisory services, as well as agricultural advisors and expert advisors"*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897-2006-%D0%BF> (Accessed 25 March 2025).

19. Verkhovna Rada of Ukraine (2004), *Law of Ukraine "On agricultural advisory activities"*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15> (Accessed 25 March 2025).

20. Korinets, R. Y., Lupenko, Y. O. and Kropyvko M. F. (2013), *Sil's'kohospodars'ke doradnytstvo: problemy, stratehiia ta shliakhy rozvytku: materialy nauk.-prakt. konf.* [Agricultural advisory services: problems, strategy and development paths: materials of the scientific-practical conference.], NNC "IAE", Kyiv, Ukraine, October 16.

21. KSE. (2024), "Financial instruments for business in Ukraine: Programs of international financial organizations, Ukrainian banks and insurance companies. Practical guide for entrepreneurs. Advantages of Ukraine Facility Pillar 2 (Ukraine Investment Framework)", available at: <https://investportalua.com/wp-content/uploads/2024/09/upd-upd.-praktichnij-posibnik.pdf> (Accessed 25 March 2025).

Стаття надійшла до редакції 03.04.225 р.